

ԱՐԱՐԱՏ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԵՏՄԵԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ՝

ԹԻՒՆ Գ. — ՇՐՋԱՆ Ը.

1875

ՏԱՐԻ Է. — ՄԱՐՏ 51

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵՎԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՑԵԱԼՆ.

(ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ)

Ենցեալ թուոյ մէջ՝ Մանուէլ կայսեր ինն առաջարկութեանց առթիւ հրաւիրուած մեծ ժողովոյ վերայ դրած ստանալու տեսութեան մէջ՝ յիշատակելով Երեւելեան Հայոց և Արարկատեայի Զանքը Յունաց նպատակը ապարդիւնաւորելոյ համար քաջափառ հռանդեալք, լուծեալ չտրուեցան ռմանց վարդապետաց՝ ինչպէս Լամբրոնացւոյ և Տուտեօրդուոյ և հուսակցացն շարժած յուզումներն, որք թէպէտ ինոյն միջոցս բաւական մեծ վտանգ սպառնացող օտարանիւթ խնդրոց դէմ բազմարդիւն և փրկաւոր հաւանք ունեցան, սակայն՝ ինչպէս անցեալ թուոյ մէջ ևս ենթադրուած և յիշատակուած էր՝ Յունաց՝ իւրեանց առաջարկութեանց վերայ չափեւելոյ համարնկատուած նպատակին մինը՝ այս է՝ Հայոց մէջ միանգամ երկպառակութիւն որոմնելով՝ ապա աւելի զինուել, նոյնպէս ևս եղաւ, միայն թէ՛

Յոյներն ևս ինքնին ներքին վարչութեան մէջ չարաչար երկպառակութեամբ յուզուած լինելով՝ չկարողացան ուշ դարձնել և մեղ փնտսել:

Բայց և այնպէս՝ Հայոց ներքին յուզումն ևս՝ հետզհետէ անձնական տառապանքներէ փոխարկուելով՝ դրդուելով և տարածուելով բուն Հայաստանի և Արարկիոյ ժողովրդեան և եկեղեցական պաշտօնէից մէջ՝ ցաւալի կերպարանք ստացաւ: Երկուսի յուզմանց հետեանքն՝ Ազգը երկու և աւելի կուսակցութեանց բաժանեց, Եկեղեցին ևս երկու Հայրապետ ունենալոյ տխուր և փնտաւար վիճակին ենթարկեցաւ: Այսին զի Երեւելեան Հայք և եկեղեցական պաշտօնեայք չկարողանալով իւրեանց կասկածը խաղա փարատել և ապահով մնալ, Եկեղեցւոյմիակ Գլխոյ — Հայրապետի դէմ ապստամբեցան և առանձին Աթուղիկոս նստեցուցին, և այս բաւական ժամանակ տեւեց Գրիգոր Տղայ Աթուղիկոսի օրէն սկսեալ և հետզհետէ մինչև անգամ՝ Աթուղիկոսաց թիւը չլրի ելաւ, և Հայաստանեայց Եկեղեցական Արարչութիւնը չորսի բաժանուեցաւ:

Ուստի Գրիգոր Տղայ ընդհանրական
Աթուղիկոսի վախճանէն զինի՝ յաջոր-
դող մի քանի Հայրապետաց օրերով՝
Հայաստանեայց Ակեղեցւոյ անցելոյն նը-
կատմամբ ազգօգուտ և նշանաւոր ար-
դիւնք տեսնել չեմք կարող՝ բայց եթէ միայն
այս նշանաւոր անցքը և արդիւնքը՝ որ
Ռուբինեանց իշխանութիւնը՝ Գրիգոր
Օ. Ապիրատ Աթուղիկոսի օրով՝ ի
1198 Փրկչական թուին՝ թագաւորու-
թեան բարձրացաւ, և 1. և 2. Ռուբի-
նեանց առաջին թագաւոր օծուեցաւ:

Իսկ 1. և 2. թագաւոր պսակուիլն ար-
դարեւ մեծ օգուտ պիտի ընձեռէր Ազգիս և
Ակեղեցւոյս՝ եթէ 1. առինական — Հաւի-
մէական ազգեցութիւնն ընդ նմին Հայոց
մէջ չխլրակէր:

Չեմք կարող ուրանալ՝ զի Ռուբինե-
անց բարգաւաճ և հզօր եղած հարըս-
տութեան միջոցներում՝ նոյն իսկ Ռու-
բինեան իշխանք և թագաւորք՝ ինչպէս
1. և 2. թուում և ինքեանք կը-
րօնաւէր և զրատէր լինելով՝ անխնայ
հեռեկեցան Ակեղեցւոյ պայծառութեան
և Հայկական զրականութեան զարգաց-
ման՝ ըստ յորդորանաց և հրահանգաց
Հայրապետի և բանիրուն եկեղեցական
պաշտօնէից, սակայն ոմանց նախորդ և յա-
ջորդ՝ նոյն իսկ պապականութեան թագաւո-
րաց՝ մինչև անգամ մի քանի Աթուղի-
կոսաց ընդ պապականութեան անխոր-
հուրդ՝ անհեռաես և խնայեալ յարարե-
րութիւնք և մի քանի ծիսափոխական և
կրօնական ջանքերն՝ վատթար հետեանք-
ներ ծնան:

Մանաւանդ՝ երբ յիշեմք Յունաց նը-
պատակ և ջանքերը ևս Հայոց դէմ, կա-

րող եմք մականերէլ՝ զի Յոյնք՝ երբ լա-
տինական կամ պապականութեան ի Հայս
նորամուտ ազգեցութիւնը և յարարե-
րութիւնքը տեսնելով՝ ինչ տեսակ որո-
գայթներ կը արեին, և առ երեսս բարե-
կամ ձեւանալով՝ Հայոց թագաւորու-
թեան տիրած երկրի ի շրջակայս զըս-
նուած իշխանութիւնքը կը գրգռէին Հա-
յոց դէմ, և ի պատերազմ կ'յարուցա-
նէին, մինչև անգամ՝ քանի քանիցս ին-
քեանք Յոյնք սնտի պատճառներով
Հայոց դէմ պատերազմներ կ'բանային, ու-
րով որքան նեղութիւն և հալածա՝ք
և ինքեանք Հայք յերեսաց Յունաց:

Կակ՝ դժբաղդարար՝ Հայոց Հայրա-
պետք և Ռուբինեան թագաւորք շուտով
չզգաստացան հեռաւորաց օգնութեան
յուսակով՝ յառաջացած արկածներէն, և
փոխանակ զգուշանալոյ ի ժամանակին պա-
պականութեան ազգեցութեանց գործիք
եղող պետութիւններէն և կայսերութենէն՝
ինչպէս նա և Յունական կայսերութենէ՝
աւելի բանաւոր և խոհեմութիւն համա-
րելով շրջակայ . . . և ինք պե-
տութեանց հետ դաշնակցիլ և զօրանալ,
զրեթէ ինքնին կղիմէին պապականու-
թեան լարած որոգայթից մէջ: Իսկ ժո-
ղովրդեան ստուար և օգտակար մասն՝
ինչպէս նա և Ակեղեցական պաշտօնէից
մեծագոյն մասն քաջ կ'հասկանային այս
ամենը, սակայն Միապետութեան մեքե-
նայութեանց ներքեւ բացարձակ խաղաղիք
դարձած էին, և վերջապէս ներքին երկ-
պառակութեանց շատանալոյն և խռովու-
թեանց սաստկանալոյն, միանգամայն իրե-
րակործան աշխատութեանց և մատնու-
թեանց առիթ կ'առնէին և ոչ Ազգին օգուտ:

— Արբ միանգամ յուզուած բազմութիւնը հանդարտացնելն շատ հեշտ չէ, խոհեմութիւն է զրգուած ժողովրդեան մէջ կրկին յուզուելոյ առիթներ տալ. չէ՞ որ այսպիսի հանգամանաց մէջ անդիմադրելի մեծ զօրութիւն պէտք է՝ և նա միայն երբեմն կը յաջողի բազմայոյզ և զրգուած ժողովուրդը հանդարտացնել: —

Պապականութիւնն չէ՞ր գիտեր շայոց մէջ ժՎ. րգ դարու կիսէն սկսեալ աւրած յուզմունքն, և երբ քաջ գիտէր և դիտամբ կջանայր աւելի յուզել՝ պարզ զորքէ Դեջ Զեջ որսալոյ համար, ինչո՞ւ ուրեմն մի քանի կաթուղիկոսներ և թագաւորներ զործիք կգտնուային և պապականութիւնը չէին հեռացներ՝ քանի որ Յովհաննէս Աթուղիկոսի և Աւետիքեանի օրով պարզապէս տեսնուեցան պապական եկեղեցական պաշտօնէից որոմնացան և խռովայոյզ արարքը, և Աւետիքեան արտաքսեց Ալիկիկայէն, սակայն նորա յաջորդի օրով կրկին մեծ դատ պապական կրկին և չարաչար զործեց ինչ որ իւր նպատակն էր՝ ինչպէս ի կարգին համառօտիւ պիտի տեսնուի:

— Չմոռանալք յիշելոյ, զի Արեքտասաներորդ դարում Օւքար սպասաւարն ևս՝ անխորհրդարար մի քանի կրթօնական խնդիր յուզելով՝ երբ բաւական մեծ արգելք տեսաւ Արեւելեան շայոց ժողովրդեան մեծագոյն և եկեղեց. պաշտօնէից ընտիր մասէն, բաւական յուզումներ, հալածումներ, արտաքսումներ ևն. յարոյց, բայց դարձեալ արդարութեան և նախանձխնդիր ջանից առջև ընկնելու, և մի քանի թիթե սովորութիւնքը միայն կորողացաւ ընդունել տալ և ոչ աւելի ինչ: Իսկ և թէ Օւքարին փոխանակ այնպիսի և աւելի քնաստար խնդիրներ յուզելոյ՝ մի և նոյն ջանքը և աշխատութիւնը ի բարին գործադրէր, չէ՞ որ աւելի բարի յիշատակ և գործեր կարգիւնաւորէր ի պայծառութիւն շաւտանեայց Արեւելեցոյ: — Անշուշտ ինքքն ևս զայս զգացած պիտի լինի, բայց ուշ:

(Շարունակել)

ՊԱՍՏԱՆԻԹԻՆ ԶԱՆԱԾԱՅ, ՈՒՐԱՅՈՂԱՅ,

ՊԱՍՏԱՆԻԹԻՆ ԶԱՆԱԾԱՅ, ՈՒՐԱՅՈՂԱՅ, ՆԵՐՉՈՒԱԾՈՂԱՅ ՆԻ ԲԱԺԱՆԵԼՈՅ ՅԵՂԵՅԻՈՅ ԶԱՅՈՅ

(Շարունակել)

Նոքա (Ս. Վ.) մտեալ ի շայատան և գտեալ ամայի գնոյն ի տեսլոց, զիմեն գորօք ի վերայ բերդին Արտաղիւից յԱրախաձոր, ուր զօդէր առ երկիւզի զշնոյն Փառանձեմայլ սոքա թէ և չկարէին մատչել յամրութիւն բերդին և զաւուրս բազումն պատերազմէին, սակայն բնակիչք ամրոցին ոչ ինչ յոյս օգնութեան առ ի Պապայ զրտեալ ցայն վայր, առ որ զրեալ էր մայր նորա թագուհին Փառանձեմ, բացեալ զդուն անձնատուր Պարսից եղեն. ապա Սհհրուժան և Վահան գերի արարեալ զքաղաքն ողջոյն և զղշնոյն, ածին յԱսորեստան և անդէն զգերեալսն ամենայն ստիպեալ յուրացութիւն հաւատոյ, իրրեւ չառնուին նոքա յանձն, զամենեսին առ հասարակ հանէին ի ցից սայլից և սանջանօք սպանանէին:

Աստանօր հրաման ի Շապհոյ առեալ Սհհրուժան և Վահան ուրացողք դատնալ ի շայս և կորուսանել զամենայն քա-